כאן לאחר ברכה, א"ר חנינא בר פפא כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל שנא' °גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית" ואין "אביו" אלא הקב"ה שנא' °הלא הוא אביך קנך, ואין "אמו" אלא כנסת ישראל שנא' °שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך" מאי "חבר הוא לאיש משחית"? א"ר חנינא בר פפא חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים: ר' חנינא בר פפא רמי: כתיב °ולקחתי דגני בעתו וגו' וכתיב °ואספת דגנך וגו'" ל"ק כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום ת"ר "ואספת דגנך" מה ת"ל לפי שנא' °לא ימוש ספר התורה הזה מפיך" יכול דברים ככתבן? ת"ל "ואספת דגנך" הנהג בהן מנהג דרך ארץ דברי ר' ישמעאל ר"ש בן יוחי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורה בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה, אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנא' °ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'" ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנא' °ואספת דגנך" ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן שנא' °ועבדת את אויביך וגו'" אמר אביי הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כר' שמעון בן יוחי ולא עלתה בידן א"ל רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא: אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן משום רבי יהודה בר' אלעאי בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זו וזו נתקיימה בידן דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי זו וזו לא נתקיימה בידן ואמר רבה בר בר חנה אר"י משום ר"י בר' אלעאי *בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך *טרקסמון כדי לחייבן במעשר דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצרות דרך קרפיפות כדי לפטרן מן המעשר *דא"ר ינאי אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית שנא' °בערתי הקדש מן הבית" ור' יוחנן אמר אפי' חצר קובעת שנא' °ואכלו בשעריך ושבעו": חוץ מן היין וכו': מאי שנא יין אילימא משום דאשתני לעלויא אשתני לברכה, והרי שמן דאשתני לעלויא ולא אשתני לברכה *דאמר רב יהודה אמר שמואל וכן א"ר יצחק א"ר יוחנן שמן זית מברכין עליו בפה"ע? אמרי התם משום דלא אפשר היכי נבריך-נבריך 'בורא פרי הזית' פירא גופיה זית אקרי, ונבריך עליה 'בורא פרי עץ זית' אלא אמר מר זוטרא חמרא זיין, ומשחא לא זיין והתנן *הנודר מן המזון מותר במים ובמלח והוינן בה מים ומלח הוא דלא אקרי מזון הא כל מילי אקרי מזון נימא תיהוי תיובתא דרב ושמואל דאמרי אין מברכין בורא מיני מזונות אלא בה' המינין בלבד? וא"ר הונא באומר כל הזן עלי, אלמא משחא זיין! אלא חמרא סעיד ומשחא לא סעיד, וחמרא מי סעיד *והא רבא 'הוה שתי חמרי כל מעלי יומא דפסחא כי היכי דנגרריה ללביה וניכול מצה טפי? טובא גריר פורתא סעיד, ומי סעיד כלל והכתיב °ויין ישמח לבב אנוש ולחם לבב אנוש יסעד וגו'" נהמא הוא דסעיד חמרא לא סעיד? אלא חמרא אית ביה תרתי סעיד ומשמח, נהמא מסעד סעיד שמוחי לא משמח, אי הכי נבריך עליה שלש ברכות? לא קבעי אינשי סעודתייהו עלויה, א"ל רב נחמן בר יצחק לרבא אי קבע עלויה סעודתיה מאי? א"ל לכשיבא אליהו ויאמר אי הויא קביעותא, השתא מיהא *בטלה דעתו אצל כל אדם: גופא אמר רב יהודה אמר שמואל וכן א"ר יצחק א"ר יוחנן 'שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ היכי דמי אילימא 'דקא שתי ליה, (משתה) אוזוקי מזיק ליה *דתניא 'השותה שמן של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש, 'הסך שמן של תרומה משלם את הקרן ומשלם את החומש אלא דקא אכיל ליה על ידי פת אי הכי הויא ליה פת עיקר והוא טפל ותנן *זה הכלל °כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה אלא דקא שתי ליה ע"י אניגרון דאמר רבה בר שמואל *אניגרון=מיא דסלקא, *אנסיגרון=מיא דכולהו

משלי כח · דברים לב · משלי א · הושע ב · דברים יא · יהושע א · ישעיה סא · דברים כח · שם כו · שם · תהלים קד

גוזל להקב"ה. את ברכתו: וכנסת ישראל. שבחטאו הפירות לוקין: אין פשע. ולפי שהוא מיקל רואים האחרים ולמדין ממנו לעשות כן ליהנות מן העולם בלא ברכה ולכך נקרא זה המיקל חבר לאיש משחית: לירבעם בן נבט. שחטא והחטיא את ישראל כך הוא חוטא ומחטיא: בזמן שעושין רצונו. הדגן שלהם וכשאין עושים רצונו נוטלו ומראה להם שהוא שלו: דברים ככתבן. שלא יעסוק בדרך ארץ: הנהג בהם. עם דברי תורה: מנהג דרך ארץ. שאם תבא לידי צורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה: אפשר. בתמיה אפשר כדבריך: ביומי ניסן. ימי הקציר: ביומי תשרי. דריכת הגתות והבדים: דרך טרקסמון. דרך שערי החצר והבית: פני הבית. פתח כניסה ויציאה: אין הטבל מתחייב במעשר. מן התורה אבל אכילת קבע אסור לאכול מדרבנן: זית אקרי. והוה ליה בורא פרי הפרי, שהפרי קרוי זית ואין זו בריאת שמים כי בידי אדם היא בריאה זו, אבל גבי גפן הגפן היא העץ והענבים הם פרי הגפן: חמרא זיין. להכי חשיב לקבוע לו ברכה לעצמו: ואמר רב הונא. הא דקתני מותר במים ובמלח ואסור בשאר אוכלין ומשקין לאו באומר "קונם מזון עלי" דאין מזון אלא מה' מיני דגן חטין ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון אלא באומר "כל הזן עלי קונם", וכל מילי, נהי דלא אקרו 'מזון' מיהו מיזן זייני בר ממים ומלח אלמא משחא זיין: סעיד. חשיב טפי ממזון: והכתיב ויין ישמח לבב אנוש. וסיפא דקרא "ולחם לבב אנוש יסעד" משמע אבל יין אינו אלא משמח ומשני לאו כדקאמרת אלא לחם יסעד ולא ישמח אבל יין סועד ומשמח: אי הכי. דזיין וסעיד מזון הוא ולבריך עליה שלש ברכות לאחריו ואכן אמרינן לקמן בפרקין (דף לז.) "כל שהוא מחמשת המינין ולא מין דגן חכמים אומרים ברכה אחת": אוזוקי מזיק. לגופיה ואין זו אכילה שטעונה ברכה דגבי ברכה "ואכלת" כתיב: דתני'. דלאו בר אכילה היא: השותה שמן של תרומה. בשוגג: משלם את הקרן. כשאר מזיק את חבירו בממונו: ואין משלם חומש. דגבי חומש 'אכילה' כתיב: "ואיש כי יאכל קדש בשגגה" (ויקרא כב) פרט למזיק: ע"י הפת. משום לפתן: ע"י אניגרון. מין מאכל הוא ונותנים לתוכו שמן ושנוי במשנה בכמה מקומות: דאמר רבה בר שמואל. לא אתא הכא אלא לפרושי לן מאי ניהו: מיא דסלקא. מים שסלקו בהן תרדין:

כאן לאחר ברכה. וכן בפ' כל כתבי (שבת ד' קיט.) אמרי' כשהיו מניחים השולחן היו אומרים "לה' הארץ ומלואה" וכשהיו מסלקין השולחן היו אומרים "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם":

כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום שנאמר "ואספת דגנך". וא"ת והא לקמן "בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום" מוקמי' ליה? וי"ל דמיירי ודאי שעושין רצונו אבל אין עושין רצונו כ"כ דאינם צדיקים גמורים °ועוד י"ל דפליג ליה אהא *דלקמן שבא לפרש מה בין עושים ואין עושין *והכא בעושים ואין עושים כי הדדי (א) ניהו:

דרך טרקסמון. פירש"י היינו דאורייתא אבל מדרבנן גם חצר קובעת כדמשמע בפ' יוצא דופן (נדה ד' מז:) איזהו חצר שחייב במעשר וכו' וכן מוכח בפ' המביא (ביצה ד' לה:):

טובא גריר. מכאן משמע שאסור לשתות יין בערב פסח מן המנח' ולמעלה, ואם רוצה לשתו' צריך לשתות הרבה, דטובא מגריר גריר:

לה

ו א מיי' פ"ג מהל' תלמוד תורה הלכה ז טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף כא[בהגה] וטוש"ע או"ח סי' קנו:

ז ב מיי' פ"ג מהל' מעשר הלכה ו ופרק ד שם סמג עשין קלה טוש"ע י"ד סי' שלא סעיף פג:

ח ג טוש"ע י"ד סי' ריז סעיף יט:

ט ד טוש"ע או"ח סימן תע"א סעיף א:

והכא בעושין ועושין ואין עושין כי הדדי כנ"ל ופי' דלקמן מפרש מה בין עושין ואין עושין כל כך כסברת התוס' בתירוץ א' ואין עושין כלל ואיכא ג' גבות דע"כ צ"ל דס"ל הכי כיון דמיישב הני ב' פסוקים דהאי קרא דועמדו זרים איירי בעושין ומפיק מיניה דאפי' אסיפת דגן אינם צריכים לעשות כמ"ש מלאכת דגן באותו קרא ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וקרא דואספת דגנך איירי באין עושין ע"כ פי' דאין עושין כ"כ דאל"כ קשה במאי מוקמת לקרא דולקחתי דגני אבל הכא לר"ח ב"פ אי ס"ד דאית ליה האי סברא למיפק מהאי קרא דועמדו זרים אפי' מלאכת אסיפת דגן למה ליה להקשות הני תרי קראי אהדדי ולקחתי דגני מואספת דגנך עדיפא מיניה ה"ל להקשות קרא דולקחתי דגני אקרא דועמדו זרים דמשמע אפי' זרים יעשו בשבילן אלא ודאי דלא מפיק מידי מהאי קרא כמו ר' ישמעאל וא"כ צ"ל דהיה אלא ב' מעלות אנו לאין עושין כלל ולעושין אבל לעושין ואין עושין כ"כ אין לו שום ראיה לחלק ביניהם וכי הדדי ניניהו ואם כן ע"כ פליגי אהדדי:

י ה ו מיי' פ"ח מהלכות ברכות הלכה ב סמג עשין כז טוש"ע א"ח סי' רב סעיף ד:

יא ז מיי' פ"י מהלכות תרומה הלכה יא:

יב ח שם הלכה א:

יג ט מיי' פ"ג מהלכות ברכות הל' ה סמג עשין כז טוש"ע א"ח סי' רב סעיף ד ובסימן רד סעי' יב ובסי' ריב ס"א:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה כאן בזמן וכו' כי הדדי. נ"ב בשניהם בעצמן הם אוספים את הדגן אלא שאם אין עושין לוקח הדגן מרשותם:

◆

גליון הש"ס

תוס' ד"ה כאן בזמן. ועוד י"ל כו'. עי' תשובת רשד"ם (תא"ח סי' נ"ט):

תוספתא פ"ז דתרומות

שבועות כג. [יומא עו.]

גיטין דף פא.

[עפירש"י ותו' שם]

שם וב"מ פו:

[לקמן לו.]

עירובין כו: ודף ל.

פסחים קז:

[פסחים מב. סוכה ד.]

לקמן מא. מד.

[נ"א אבסינרון כך איתא ביומא עו. ובשבועות וכן אי' בערוך]

מבנה

מימרות של ר' חנינא בר פפא

*לקמן רשב"י מחלק בין עושין רצון ה' לגמרי לאלו שעושין אבל לא לגמרי, הכא ר' חנינא בר פפא אינו מחלק בין ב' אלו אלא מחלק בין עושין לאין עושין כלל

נושא

מח' רשב"י ור' ישמעאל במה ישקיע אדם את זמנו

נושא/מבנה

ב' מימרות של רבה "בא וראה" הבדל בין דורות הראשונים לאחרונים

נושא/מבנה

שלבי בירור למה זכה יין לברכה מיוחדת

נושא/מבנה

שלבי בירור להבין באיזה תנאים מברכים "בורא פרי העץ" על שמן